

Scriptie (2): probleemstelling als recept?

Mr. L.J.A. Pieterse*

‘De ellende is niet dat de mensen problemen hebben’, zo valt te lezen in een heel oude brief die in een boek is terechtgekomen, ‘maar dat ze ze hebben zonder dat ze precies weten wat de probleemstelling is’.¹ Dat is niet alleen fraai, maar ook trefzeker verwoord. Degene die zich aan het schrijven van een scriptie zet, zal zich op enig moment, meestal in een vroeg stadium van het wordingsproces, bekreunen over de vraag wat de probleemstelling van zijn exposé moet zijn en hoe deze het beste geformuleerd kan worden. Met het – veelal in vragende vorm – poneren van een probleem wordt het uitgangspunt van het onderzoek vastgelegd, zoals dat heet. Daarover kunnen betrekkelijk geleerde opmerkingen worden gemaakt, en er zijn nogal wat – beslist zeer lezenswaardige – publicaties aan te wijzen waarin dat, het poneren van het probleem dus, ook gebeurt.² Uiteraard is het goed dat de student die begint met zijn scriptie zich afvraagt wat hij wil onderzoeken, en waarom en hoe datgene zich verhoudt tot bestaande publicaties. Bestaat de mogelijkheid dat hij op iets nieuws weet te stuiten of gaat het om een ‘probleem’ dat ‘onderzoek’ vereist dat niet meer inhoudt dan het – op voorspelbare wijze – invullen van een van te voren tot in details uitgedacht schema? Het is, anders gezegd, zaak dat het geschrevene nieuwswaarde heeft. Ook is het goed om na te gaan of het in maatschappelijk of – vooruit dan – theoretisch opzicht de moeite waard is om over een antwoord op de vraag te beschikken. Overigens wordt wel betoogd, en niet door de minste, dat in het juridische discours een probleemstelling vaak te ruim en te vaag is.³ ‘Een onzakelijke lening, wat is dat nu eigenlijk voor een rechtsfiguur?’ is daarvan een voorbeeld. Zo zegt deze vraagstelling niets over de invalshoek van waaruit de student de – in dit geval weerbarstige – materie te lijf wil gaan. Een wat dat betreft adequatere vraag is: ‘In hoeverre ligt het draagkrachtbeginsel ten grondslag aan “Vaticaanse” belastingrecht?’⁴ Maar het komt nogal eens voor dat hetgeen een probleemstelling wordt genoemd in wezen niet veel meer is dan een omschrijving van wat de auteur voornemens is om te gaan doen,⁵ maar dat manco kleeft ook aan nogal wat ‘echte’ publicaties.

Het belang van een (goede) probleemstelling moet echter niet worden overdreven. Er zijn nogal wat, vooral oudere, proefschriften die een probleemstelling ontberen, maar nog steeds het lezen waard zijn.⁶ Een prominente rechtsgeleerde heeft het gewaagd te beweren dat een heldere probleemstelling als vertrekpunt van rechtswetenschappelijk onderzoek een garantie is voor de onbenulligheid van het resultaat.⁷ Dat lijkt mij overdreven, maar het is goed om in gedachten te houden dat de kans op omzwervingen die vruchtbaar blijken te zijn, wordt vergroot als de contouren van het onderzoek niet al te zeer zijn afgebakend. Soms blijkt dat de eigenlijke vraag waaraan is gewerkt, pas na afloop goed onder woorden is te brengen (‘Pas tegen sluitingstijd rijst het inzicht: Was dit het, wat ik wilde zeggen?’⁸). Tot die tijd kan het heel goed en ook creatief werken zijn met slechts een onderzoeksthema als richtsnoer. Wie bijvoorbeeld met het onderwerp ‘de opvatting van professor H.J. Hofstra over de uitleg van belastingwetten’⁹ aan de slag gaat, kan daaraan voldoende steun ontfen en zal bemerken dat het betoog zich als het ware vanzelf in een bepaalde richting zal ontwikkelen. Ook zonder dat op welhaast schoolse wijze een centrale vraagstelling wordt ‘verzonnen’, zal het onderzoek dus een natuurlijke gerichtheid kunnen hebben. Later, als het werk eenmaal gedaan is, kan – als rechtvaardiging achteraf – de onderzoeksvraag worden geformuleerd en ontstaat alsnog een verhandeling die de vorm aanneemt van een vraag waarop een – liefst bruikbaar – antwoord wordt gegeven.¹⁰ Dat vertrouwde concept heeft een retorische kracht die niet moet worden onderschat. Een recept voor het opzetten en uitvoeren van goed onderzoek is een deugdelijk geformuleerde probleemstelling evenwel niet, zo mag de lezer uit het voorgaande gerust opmaken.

* Verbonden aan de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Vrije Universiteit te Amsterdam. Deze bijdrage is op persoonlijke titel geschreven.

1 Gerard Reve, *Brieven aan Josine M.*, G.A. van Oorschot, Amsterdam 1981.

2 Zie bijvoorbeeld H.E.B. Tijssen in *WPNR* 2009/6819.

3 J.B.M. Vranken, *Algemeen deel***. Een vervolg*, Kluwer, Deventer 2005, p. 117-118.

4 Zie daarover Tj. Hoekstra in zijn bijdrage (‘Meester in het canonieke recht?’) aan het vriendencahier *Imago Homini*, ‘s-Gravenhage 2010, p. 17.

5 Pauline Westerman, ‘Doelredenering in de rechtswetenschap’, *NJB* 2007, 1243, afl. 24, p. 1448.

6 Twee willekeurige voorbeelden: R.L.H. IJzerman, *Het leerstuk van de wetsontduiking in het belastingrecht* (diss. Amsterdam UvA), Kluwer, Deventer 1990 en I.J.F.A. van Vijfeijken, *Vruchtgebruik van privé-vermogen in de inkomstenbelasting* (diss. Tilburg), Kluwer, Deventer 1993.

7 J.H. Nieuwenhuis, ‘Berichten uit de dissertatiefabriek’, *NTBR* 2002/8, p. 355.

8 J.H. Nieuwenhuis, a.w., p. 355.

9 Vgl. J. Verburg, ‘Uw scriptie’, *Fiscaal* 1978/1, p. 4.

10 J.M. Smits, *Omstreden rechtswetenschap. Over aard, methode en organisatie van de juridische discipline*, Boom Juridische uitgeverij, Den Haag 2009, p. 162.